

Dwa porządki normatywne. Komentarz do dyskusji o intencjonalności działania

Andrzej Waleszczyński

Instytut Filozofii
Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie
a.waleszczyński@uksw.edu.pl

Przyjęto: 19 luty; zaakceptowano: 27 luty.

Abstrakt

Charakterystyczna asymetria w przypisywaniu intencjonalności, która jest znana jako *the side-effect effect*, oraz tzw. problem Butlera są tłumaczone wpływem względów moralnych na sądy o intencjonalności działania. W komentarzu do tej dyskusji zwrócona zostaje uwaga na alternatywne rozwiązanie. Wskazuje ono na znaczenie pojęcia sprawstwa moralnego oraz możliwość istnienia dwóch rodzajów porządków normatywnych, tj. moralnego i poza-moralnego. Charakteryzują się one odmiennymi warunkami dla stosowania pojęcia „działania intencjonalnego”. W sytuacjach, w których pojawiają się skutki negatywne, następuje „normatywne napięcie” pomiędzy oboma rodzajami normatywności. Dlatego istotną rolę w sądach o intencjonalności działania mogą odgrywać kompetencje normatywne, które odpowiadałyby za rozróżnianie porządków normatywnych.

Słowa kluczowe: działanie intencjonalne, wpływ moralny, efekt efektu ubocznego, efekt Knobe’a, problem Butlera, Joshua Knobe, Ronald Butler, normatywność, kompetencje normatywne, porządki normatywne.

Od wielu lat w filozofii działania próbuje się rozstrzygnąć pewien rodzaj trudności związany z potocznym stosowaniem pojęcia działania intencjonalnego¹. Jako jeden z pierwszych wskazał na niego Gilbert Harman (Harman, 1976), który zwrócił uwagę na intrygującą asymetrię. Dotyczy ona przypisywania intencjonalności wywołania skutku, który spowodowany był działaniem przypadkowym². Szerzej zagadnieniem tym zajął się Ronald J. Butler (Butler,

¹ Termin „działanie intencjonalne” jest bliższe etymologicznie angielskiemu zwrotowi „*intentional action*”, jednak w polskim języku potocznym częściej stosuje się termin „zrobić umyślnie”.

² „Jeśli Brown w trakcie zwykłej gry w kości liczy na to, że wyrzuci szóstkę, i robi to, nie mówimy, że wyrzucił szóstkę intencjonalnie. Jeśli jednak Brown wkłada jeden nabój do pistoletu o sześciu

1978). Zaobserwował pojawianie się trudnej do wyjaśnienia tendencji w sądach dotyczących intencjonalności mimo występowania analogicznych czynników zwykle uwzględnianych przy analizie tego typu działań. Okazuje się, że w sytuacjach, w których mamy do czynienia ze skutkiem, który można określić jako negatywny moralnie, następuje tendencja do przypisywania intencjonalności wywołania takiego skutku. Nie występuje ona natomiast wtedy, gdy skutek jest pozytywny. W nowej formie problem ten pojawił się wraz z badaniami Joshuy Knobe'a (Knobe, 2003). W jego eksperymentach wykorzystane były kwestionariusze opisujące historię, w której wywołany przez działającego skutek uboczny jest przez niego przewidywany, ale ignorowany³. Nowe badania dotyczące działania intencjonalnego odwołujące się do założeń psychologii potocznej (*folk psychology*) i wykorzystujące dane empiryczne, nadały nowy wymiar prowadzonym badaniom. Zaobserwowany przez Knobe'a efekt (nazywany *the side-effect effect*) ukazujący asymetrię w przypisywaniu intencjonalności wywołania skutku ubocznego, jest wciąż szeroko omawiany. Ostatnio doczekał się również komentarzy w literaturze polskiej (Dębska, 2013; Paprzycka, 2014; Kuś, Maćkiewicz, 2016; Piotrowski, 2016; Waleszczyński, 2018).

Zagadkowość sądów dotyczących przypisywania intencjonalności, w dużej mierze związana jest z rozumieniem działania intencjonalnego. W sposób szczególny ujawnia się ona, gdy przyjmuje się, że sprawca S intencjonalnie wywołuje skutek X, gdy posiada intencję wywołania skutku X (Adams, 1986; McCann, 1987). Zagadnienie intencjonalnego działania jest o wiele bardziej złożone niż ujęte powyżej⁴. Mimo tego i tak asymetria zaobserwowana przez Butlera i Knobe'a jest kłopotliwa do wyjaśnienia. Poszukując rozwiązania tej zagadki, już Harman sugerował (1976, s. 434), że to względy moralne stanowią przyczynę powstawania zaobserwowanej asymetrii. Trudności ze zrozumieniem *the side-effect effect* dały nowy impuls dla badań nad wpływem czynników

komorach, obraca komorę, celując w Smitha, i pociąga za spust, licząc na to, że zabije Smitha, powiemy (jeśli mu się powiedzie), że zabił Smitha intencjonalnie. Jak to możliwe, skoro prawdopodobieństwo oczekiwanego rezultatu jest takie samo?" (Butler, 1978, s. 113, tłumaczenie za: Dębska, 2013, s. 144).

³ Kwestionariusz szkodzenia (Harm) przedstawiał się następująco: „Wicedyrektor zwraca się do dyrektora pewnej firmy: „Myślimy o wdrożeniu nowego programu. Pozwoli nam zwiększyć zyski, ale zaszkodzi środowisku”. Dyrektor odpowiada: „Nie obchodzi mnie szkodzenie środowisku. Chcę tylko zwiększyć zyski. Wdrażamy program”. Program został wdrożony i rzeczywiście zaszkodził środowisku”. Respondentom zadano pytanie: Czy dyrektor intencjonalnie zaszkodził środowisku? 82% pytanych odpowiedziało, że tak. Kwestionariusz pomagania (Help) brzmiał: „Wicedyrektor zwraca się do dyrektora pewnej firmy: „Myślimy o wdrożeniu nowego programu. Pozwoli nam zwiększyć zyski i pomoże środowisku”. Dyrektor odpowiada: „Nie obchodzi mnie pomaganie środowisku. Chcę tylko zwiększyć zyski. Wdrażamy program”. Program został wdrożony i rzeczywiście pomógł środowisku”. Respondentom zadano pytanie: Czy dyrektor intencjonalnie pomógł środowisku? 77% pytanych odpowiedziało że nie. Eksperyment został opisany w: Knobe, 2003, s. 191; tłumaczenie historii za: Kuś, Maćkiewicz, 2016, s. 91–92.

⁴ Szerzej o analitycznej filozofii działania i o intencjonalizmie jako jednej z koncepcji działania oraz problemie intencje a pragnienia i przekonania można przeczytać w: Paprzycka, 2012.

moralnych na sądy dotyczące intencjonalności działania. Do dyskusji o intencjonalności działań na trwałe wpisało się stanowisko uzasadniające powstawanie zaobserwowanych asymetrii przez wskazanie czynników moralnych jako ich przyczyny (Knobe, 2006), które ma swoich zwolenników zarówno wśród filozofów (Mele, Sverdlik, 1996; Nadelhoffer, 2004) jak i psychologów (Guglielmo, Malle, 2010; Leslie, Knobe, Cohen, 2006; Uttich, Lombrozo, 2010).

Zaczęto poszukiwać korelacji między sędami dotyczącymi intencjonalności działania a sędami moralnymi, które pomogłyby wyjaśnić zaobserwowane zjawisko. W odniesieniu do badań skoncentrowanych na analizie *the side-effect effect* dużo miejsca poświęcono zależności między przypisywaniem intencjonalności a przypisywaniem winy, a dokładniej asymetrii między przypisywaniem winy a przypisywaniem zasługi (Malle, Nelson, 2003; Nadelhoffer, 2004a, 2006a, 2006b; Nado, 2008; Hindriks, 2008, 2011). Część uzasadnień uwzględniająca istotną rolę czynników moralnych skoncentrowała się na normach i wyjaśniała przypisywanie intencjonalności poprzez ich naruszenie (Holton, 2010) lub intencjonalne zaniechanie ich przestrzegania (Paprzycka, 2014, 2015). Autorzy koncentrujący się na roli względów moralnych w wyjaśnianiu zaobserwowanych zjawisk, w mniejszym stopniu zwracali uwagę na subtelności związane z kategoryzacjami i praktycznym stosowaniem pojęcia intencjonalnego działania (Adams, Steadman, 2004a, 2004b), gdyż okazało się, że są one niewystarczające dla wyjaśnienia zaobserwowanych asymetrii (Knobe, 2004; Nichols, Ulatowski, 2007).

Joshua Knobe w artykule *Person as Scientist, Person as Moralist* (Knobe, 2010) przedstawił dwa opozycyjne stanowiska. W jednym sugeruje, że ludzie w codziennym życiu angażują się w dociekania, które przypominają badania naukowe, ale są one ściśle związane z procesami ocen moralnych. W drugim, że podstawowe ludzkie kompetencje mają czysto naukowy charakter. Jednak w ich prawidłowym stosowaniu przeszkadzają przede wszystkim względy moralne, które wpływają na ich właściwe funkcjonowanie. Knobe odrzuca drugie z przedstawionych podejść, według którego czynniki moralne nie odgrywają żadnej roli w posługiwaniu się podstawowymi ludzkimi kompetencjami, a tylko zniekształcają lub zakłócają ludzkie procesy poznawcze. Bliższe mu jest pierwsze stanowisko, według którego potoczne poznanie naukowe i moralne są ze sobą ściśle wymieszane ze swej istoty. Dlatego między innymi tak trudno jest, według niego, wyjaśnić zawikłości związane z asymetrycznością sądów dotyczących intencjonalności działania. Można jednak mieć pewne wątpliwości, czy przedstawiona przez niego alternatywa nie jest swego rodzaju uzasadnieniem dla stosowanej przez filozofów eksperymentalnych metodologii badawczej. Dlatego warto zastanowić się, czy zmiana perspektywy badawczej okazałaby się istotna dla analiz związanych z intencjonalnością ludzkiego działania.

Dotychczasowe analizy albo skoncentrowane były na próbie udzielenia wyjaśnienia, które zazwyczaj dotyczyło jednego aspektu badanego zagadnienia, albo opisywały tylko pewne procesy lub istniejące korelacje. Wydaje się również, że samo podejście do zrozumienia powstających asymetrii w dużej mierze jest skoncentrowane na subtelnych niuansach odnoszących się do rozumienia pojęcia działania intencjonalnego. Interesujący wątek do toczącej się dyskusji wnosi Michał Piekarski (Piekarski, 2018b), kiedy formułuje argumenty broniące tezy o predykcyjnym charakterze racji działania. W podsumowaniu swojego artykułu wskazuje, że predykcje stanowią jeden z rodzajów racji dla działania. W rozumieniu Piekarskiego nadają one pewien określony porządek normatywny. Nie muszą jednak mieć tylko odgórnego charakteru, który wymusza przyjęcie określonej metodologii w sporze o naturalizm. Piekarski proponuje, aby drodze odgórnej przeciwstawić drogę oddolną, która polega na opisie tego, w jaki sposób normatywność przejawia się w odpowiednich dziedzinach ludzkiej działalności (Piekarski, 2018a, s. 6–8). Poszczególnym zjawiskom lub procesom, również na poziomie biologicznym, towarzyszyłyby określone predykcje, które wyznaczałyby pewien porządek normatywny. Co oznaczałoby to dla badań nad intencjonalnością działania? W analizowanych przez nas przypadkach związanych z problemem asymetrii to predykcje, czyli przewidywania w ramach przyjmowanego porządku normatywnego, wpływałyby na sądy dotyczące intencjonalnego lub nieintencjonalnego charakteru działania. Warto zwrócić uwagę, o czym wspomina Piekarski, że działania opierają się na predykcjach poznawczych, których nie da się sprowadzić do intencji lub zamiarów. Predykcje wynikają także z potrzeby konieczności redukcji napięcia i niepewności normatywnej. Dlatego za rację danego działania można uznać, według niego, potrzebę minimalizacji niepewności normatywnej (Piekarski, 2018b, s. 16–17).

Czy przedstawione powyżej uwagi mogą wnieść coś istotnego do zrozumienia asymetrii w przypisywaniu działaniom intencjonalności? Jeżeli w ramach „obowiązującej” normatywności podmiot S intencjonalnie powoduje skutek X wtedy, gdy ma intencję spowodowania X, to dlaczego badani respondenci orzekają inaczej? Odwołując się do Piekarskiego należałoby odpowiedzieć, że muszą istnieć pewne napięcia normatywne. Wymuszają one przypisywanie intencjonalności w sytuacji, gdy wywołane skutki są negatywne, nawet wtedy, gdy działający nie miał intencji ich wywołania. Powstaje pytanie, skąd mogą się brać owe napięcia normatywne, skoro w sytuacjach ze skutkami pozytywnymi posługujemy się jasnym pojęciem działania intencjonalnego, w którym wymóg intencji jest niezbędnym warunkiem stwierdzenia jego zaistnienia. Badania przeprowadzone przez Jamesa Beebe i Wesley’a Buckwaltera (2010) jasno pokazały, że respondenci w scenariuszach badawczych ze skutkami pozytywnymi wskazują na intencję spowodowania danego skutku, a w scenariuszach ze skutkami negatywnymi na wiedzę (przewidywanie) o możliwości jego spowodowania.

Piekarski udziela bardzo ogólnej odpowiedzi na pytanie dotyczące napięć normatywnych. Można jednak znaleźć pewną inspirację w innym jego artykule (Piekarski, 2018a), w którym szerzej koncentruje się na problemie normatywności. Piekarski zastanawia się, czy normatywność należy łączyć wyłącznie z moralnością i czy można dopuścić istnienie wielu rodzajów normatywności. Dla poszukiwań wyjaśnienia asymetrii w przypisywaniu intencjonalności spowodowania skutków moralnie pozytywnych i negatywnych wystarczyłoby wskazać istnienie dwóch rodzajów normatywności: moralnej i poza-moralnej. Pozwoliłyby one wyjaśnić większość trudności dotyczących omawianej asymetrii. Jednak przede wszystkim należałoby zastanowić się nad tym, dlaczego miałyby następować napięcia między wskazanymi dwoma rodzajami porządków normatywnych.

Zanim przejdziemy do próby udzielenia odpowiedzi na to pytanie, warto zatrzymać się nad ostatnimi wynikami badań zespołu Hindriksa nad problemem *the side-effect effect* (Hindriks, Douven, Singmann, 2016). Błędne okazało się wieloletnie wyjaśnianie ukazanej przez Knobe'a asymetrii oparte na tzw. hipotezie winy, która zakłada istnienie asymetrii wina – pochwała. Najnowsze badania wykazały, że przypisanie winy następuje tylko w warunkach szkodzenia, gdy pojawia się skutek moralnie negatywny. Natomiast w warunkach pomagania, gdy pojawia się skutek moralnie pozytywny, nie następuje przypisywanie pochwały. Jeżeli interpretowalibyśmy winę i pochwałę jako czynniki moralne wpływające na sądy poza-moralne, to wynikałoby z tego, że istotną rolę odgrywają one tylko w warunkach szkodzenia. W takiej interpretacji moralność wpływa na sądy poza-moralne tylko, gdy pojawiają się skutki negatywne. Nieco szerzej interpretując wnioski płynące z tekstów Piekarskiego, można wnioskować, że istotne napięcie normatywne⁵ może następować tylko w warunkach negatywnych skutków moralnych.

Starając się wyjaśnić asymetrię w sądach o intencjonalności działania w warunkach skutków moralnie negatywnych i pozytywnych, zaproponuję następujące rozwiązanie. Dla pytania o intencjonalność działania istnieją dwa porządki normatywne, tj. moralny i poza-moralny, w których obowiązują różne warunki zastosowania pojęcia działania intencjonalnego. W warunkach normatywności moralnej podmiot S_1 można uznać za sprawcę dobrego skutku X_1 , jeżeli skutek X_1 był chciany i przewidywalny, czyli zamierzony⁶. Natomiast aby podmiot S_1 uznać za sprawcę złego skutku X_2 , wystarczy, że określony skutek X_2 był przewidywany przez podmiot S_1 . W warunkach normatywności moralnej uznanie sprawstwa równoznaczne jest z intencjonalnym (umyślnym) wywołaniem danego skutku. Należy jednak pamiętać o różnych warunkach spowodowania

⁵ U Piekarskiego „napięcie normatywne” odnosi się do wymiaru biologicznego, jednak można interpretować je szerzej wskazując na „napięcia” między różnymi rodzajami normatywności.

⁶ W tym momencie pomijam problem umiejętności spowodowania danego skutku, który również się pojawia w pewnych zagadnieniach dotyczących intencjonalności działań.

skutku moralnego dobrego lub złego w ramach normatywności moralnej. Natomiast w warunkach normatywności poza-moralnej należałoby odróżnić sprawstwo moralne (wywołanie skutku, któremu towarzyszą określone jakości moralne i warunki oceny) od intencjonalności (umyślności) spowodowania danego skutku. Dlatego w celu uznania, że podmiot S_1 spowodował intencjonalnie skutek X_{1-2} należy sprawdzić, czy miał on zamiar (intencję) wywołania skutku X_{1-2} .

Po przyjęciu powyższych rozróżnień wyjaśnienie problemu asymetrii przedstawiałoby się następująco. W przypadku pytania o intencjonalność działania nakładają się na siebie dwa porządki normatywne, w których obowiązują różne warunki stosowania pojęcia działania intencjonalnego. Gdy mamy do czynienia ze spowodowaniem skutku dobrego, warunki normatywne obowiązujące dla posługiwania się pojęciem działania intencjonalnego w obu wyróżnionych rodzajach normatywności są zbieżne. Natomiast w przypadkach ze skutkiem moralnie negatywnym, możemy mieć do czynienia z napięciem normatywnym wywołanym różnymi warunkami posługiwania się pojęciem działania intencjonalnego, które są uzależnione od określonego typu normatywności. Powyższe rozstrzygnięcie wskazuje na inny, oddzielny problem, któremu nie będę poświęcał w tym miejscu uwagi. Związany jest on z pytaniem, dlaczego w potocznym zastosowaniu pojęcia działania intencjonalnego sądy o intencjonalności działania zdecydowanie częściej odwoływałyby się do warunków normatywności moralnej niż poza-moralnej.

Wyróżnienie dwóch rodzajów normatywności w prosty sposób pozwala wyjaśnić asymetrię ujawnioną w ramach problemu Butlera i efektu Knobe'a. Zaproponowane rozwiązanie w dużej mierze wykorzystuje powszechnie przyjmowane intuicje w etyce, do których przy analizie asymetrii w sądach o intencjonalności działania odwoływali się także Jennifer Wright i John Bengson (2009). Oni jednak skoncentrowali się na znaczeniu odpowiedzialności, które nie posiada wyłącznie moralnego zastosowania (Filek, 2003, s. 9–10), w związku z czym ma pewne istotne ograniczenia dla uzasadnienia intencjonalnego działania w sytuacjach wywołania skutków pozytywnych i negatywnych moralnie. Wyjaśnienia udzielone w niniejszym artykule nie przesądzają o rzeczywistym istnieniu dwóch typów normatywności. Argumentem przemawiającym za takim rozwiązaniem jest konieczność stosowania właściwych kryteriów odpowiedzi dla określonych rodzajów pytań. Dla pozamoralnych pytań o intencjonalność nie można stosować kryteriów odnoszących się do pojęcia sprawstwa moralnego. Zagadnienie to wymagałoby jednak dalszych pogłębionych badań teoretycznych i empirycznych.

Równocześnie wyróżnienie dwóch typów normatywności może okazać się kłopotliwe dla dotychczasowych badań nad potocznym zastosowaniem pojęcia działania intencjonalnego. Jeżeli stwierdzamy, że w sytuacjach ze skutkami mo-

ralnie negatywnymi mamy do czynienia z sądami podporządkowanymi normatywności moralnej, to nie wiemy, czy ten sam rodzaj normatywności nie dominuje również w sytuacjach ze skutkami moralnie pozytywnymi. Niepewność ta powstaje w wyniku zbieżności sądów powstałych w ramach obu rodzajów normatywności. Sugerując się jednak sposobem myślenia w sytuacjach ze skutkami negatywnymi, z dużym prawdopodobieństwem przyjąć możemy, że również w sytuacjach ze skutkami pozytywnymi decyzje są podejmowane w oparciu o warunki normatywności moralnej.

Wnioski wynikające z powyższych analiz asymetrii sądów dotyczących intencjonalności działania różnią się od wniosków formułowanych przez Knobe'a. Według niego nie da się rozdzielić porządku „moralnego” od „naukowego” w potocznym użyciu języka. Nawet jeżeli uznamy człowieka za istotę na wskroś moralną, to nie oznacza, że nie można rozróżnić porządku moralnego (normatywnego moralnie) od „naukowego” (normatywnego poza-moralnie). Nie zgadzam się z Knobe'em, że trudność w uzasadnieniu pojawiających się asymetrii związana jest z mieszaniem się kompetencji „moralnych” z „naukowymi”. Problem pojawia się na pewnym metapoziomie kompetencji, gdzie mamy do czynienia z kompetencjami normatywnymi, których zadaniem jest umożliwienie rozróżnienia poszczególnych rodzajów normatywności. To w pierwszej kolejności kompetencje normatywne rozstrzygałyby, według którego z porządków normatywnych będzie rozwiązywany dany problem⁷. Dopiero po wyborze porządku normatywnego są wykorzystywane odpowiednio kompetencje „moralne” albo kompetencje „naukowe”. Znaczenie kompetencji normatywnych byłoby szczególnie ważne w przypadku wydawania sądów o intencjonalności działania. Przy ich wydawaniu nakładają się warunki stosowania pojęcia intencjonalnego działania odpowiadające dwóm rodzajom porządków normatywnych. To właśnie umiejętność rozróżniania, do którego z rodzajów normatywności odnoszą się stawiane pytania i wskazania warunków w nim obowiązujących, decydowałaby o wydawanych sądach.

Bibliografia

- Adams, F. (1986). Intention and Intentional Action: The Simple View. *Mind & Language*, 1(4), 281–301. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0017.1986.tb00327.x>
- Adams, F., & Steadman, A. (2004a). Intentional Action and Moral Considerations: Still Pragmatic. *Analysis*, 64(283), 268–276. <https://doi.org/10.1111/j.0003-2638.2004.00496.x>
- Adams, F., & Steadman, A. (2004b). Intentional Action in Ordinary Language: Core Concept or Pragmatic Understanding? *Analysis*, 64(2), 173–181.

⁷ Na możliwość istnienia moralnego i poza-moralnego porządku normatywnego wskazują badania empiryczne przeprowadzone przez Michała Piekarskiego i Michała Obidzińskiego (2018).

- <https://doi.org/10.1093/analys/64.2.173>
- Beebe, J. R., & Buckwalter, W. (2010). The Epistemic Side-Effect Effect. *Mind and Language*, 25(4), 474–498. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0017.2010.01398.x>
- Butler, R. J. (1978). Report on Analysis “Problem” no. 16. *Analysis*, 38(3), 113–114. <https://doi.org/10.2307/3327843>
- Dębska, A. (2013). Wnioskowanie na temat intencjonalności działania w ujęciu filozofii eksperymentalnej. *Filozofia Nauki*, 21(3), 143–155.
- Filek, J. (2003). *Filozofia odpowiedzialności XX wieku*. Kraków: Wydawnictwo ZNAK.
- Guglielmo, S., & Malle, B. F. (2010). Can Unintended Side Effects Be Intentional? Resolving a Controversy Over Intentionality and Morality. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 36(12), 1635–1647. <https://doi.org/10.1177/0146167210386733>
- Harman, G. (1976). Practical Reasoning. *The Review of Metaphysics*, 29(3), 431–463. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/20126812>
- Hindriks, F. (2008). Intentional Action and the Praise Blame Asymmetry. *Philosophical Quarterly*, 58(233), 630–641. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9213.2007.551.x>
- Hindriks, F. (2011). Control, Intentional Action, and Moral Responsibility. *Philosophical Psychology*, 24(6), 787–801. <https://doi.org/10.1080/09515089.2011.562647>
- Hindriks, F., Douven, I., & Singmann, H. (2016). A New Angle on the Knobe Effect: Intentionality Correlates with Blame, not with Praise. *Mind and Language*, 31(2), 204–220. <https://doi.org/10.1111/mila.12101>
- Holton, R. (2010). Norms and the Knobe Effect. *Analysis*, 70(3), 417–424. <https://doi.org/10.1093/analys/anq037>
- Knobe, J. (2003). Intentional Action and Side Effects in Ordinary Language. *Analysis*, 63(3), 190–194. <https://doi.org/10.1093/analys/63.3.190>
- Knobe, J. (2004). Intention, Intentional Action and Moral Considerations. *Analysis*, 64(2), 181–187. <https://doi.org/10.1093/analys/64.2.181>
- Knobe, J. (2006). The Concept of Intentional Action: A Case Study in the Uses of Folk Psychology. *Philosophical Studies*, 130(2), 203–231. <https://doi.org/10.1007/s11098-004-4510-0>
- Knobe, J. (2010). Person as Scientist, Person as Moralist. *Behavioral and Brain Sciences*, 33(4), 315–329. <https://doi.org/10.1017/S0140525X10000907>
- Kuś, K., & Maćkiewicz, B. (2016). Z rozmysłem, ale nie specjalnie. O językowej wrażliwości filozofii eksperymentalnej. *Filozofia Nauki*, 24(3), 73–102.
- Leslie, A. M., Knobe, J., & Cohen, A. (2006). Acting Intentionally and the Side-Effect Effect Theory of Mind and Moral Judgment. *Psychological Science*, 17(5), 421–427. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9280.2006.01722.x>
- Malle, B. F., & Nelson, S. E. (2003). Judging Mens Rea: The Tension Between Folk Concepts and Legal Concepts of Intentionality. *Behavioral Sciences and the Law*. <https://doi.org/10.1002/bsl.554>

- McCann, H. J. (1987). Rationality and the Range of Intention. *Midwest Studies In Philosophy*, 10(1), 191–211. <https://doi.org/10.1111/j.1475-4975.1987.tb00540.x>
- Mele, A., & Sverdlik, S. (1996). Intention, International Action, and Moral Responsibility. *Philosophical Studies: An International Journal for Philosophy in the Analytic Tradition*, 82(3), 265–287.
- Nadelhoffer, T. (2004a). Blame, Badness, and Intentional Action: A Reply to Knobe and Mendlow. *Journal of Theoretical and Philosophical Psychology*, 24(2), 259–269. <https://doi.org/10.1037/h0091247>
- Nadelhoffer, T. (2004b). The Butler Problem Revisited. *Analysis*, 643(July), 277–84. <https://doi.org/10.1111/j.0003-2638.2004.00497.x>
- Nadelhoffer, T. (2006a). Bad Acts, Blameworthy Agents, and Intentional Actions: Some Problems for Juror Impartiality. *Philosophical Explorations*, 9(2), 203–219. <https://doi.org/10.1080/13869790600641905>
- Nadelhoffer, T. (2006b). Desire, Foresight, Intentions, and Intentional Actions: Probing Folk Intuitions. *Journal of Cognition and Culture*, 6(1–2), 133–157. <https://doi.org/10.1163/156853706776931259>
- Nado, J. (2008). Effects of Moral Cognition on Judgments of Intentionality. *British Journal for the Philosophy of Science*, 59(4), 709–731. <https://doi.org/10.1093/bjps/axn035>
- Nichols, S., & Ulatowski, J. (2007). Intuitions and Individual Differences: The Knobe Effect Revisited. *Mind and Language*, 22(4), 346–365. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0017.2007.00312.x>
- Paprzycka, K. (2012). Analityczna filozofia działania: problemy i stanowiska. In M. Miłkowski & R. Poczobut (Eds.), *Przewodnik po filozofii umysłu* (pp. 465–494). Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Paprzycka, K. (2014). Rozwiązanie problemu Butlera i wyjaśnienie efektu Knobe ' a. *Filozofia Nauki*, 22(2), 73–96.
- Paprzycka, K. (2015). The Omissions Account of the Knobe Effect and the Asymmetry Challenge. *Mind and Language*, 30(5), 550–571. <https://doi.org/10.1111/mila.12090>
- Piekarski, M. (2018a). One or Many Normativities? *Studia Philosophiae Christianae*, (1), 1–15. DOI: 10.21697/spch.2018.54.1.11
- Piekarski, M. (2018b). Two Arguments Supporting the Thesis About the Predictive Nature of Reasons for Action. *Studia Philosophiae Christianae*, (1), 1–20. DOI: 10.21697/spch.2018.54.1.14
- Piekarski, M., & Obidziński, M. (2018). Is There an Intuition of Normativity? Experimental Approach. *[w recenzji]*, 2018.
- Piotrowski, W. (2016). Przypisywanie postaw w efekcie Knobe'a. *Filozofia Nauki*, 24(3), 103–116.
- Uttich, K., & Lombrozo, T. (2010). Norms Inform Mental State Ascriptions: A Rational Explanation for the Side-Effect Effect. *Cognition*, 116(1), 87–100. <https://doi.org/10.1016/j.cognition.2010.04.003>

Waleszczyński, A. (2018). Efekt Knobe'a z perspektywy etyki tomistycznej. Problem porządków i kompetencji normatywnych. *Studia Philosophiae Christianae*, (1), 1–17. DOI: 10.21697/spch.2018.54.1.13

Wright, J. C., & Bengson, J. (2009). Asymmetries in Folk Judgments of Responsibility and Intentional Action. *Mind and Language*, 24(1), 24–50.

Two normative orders: a commentary on the discussion on the intentionality of action

Abstract

The characteristic asymmetry of attributes of intentionality which is known as the side-effect effect and Butler's problem has been explained by the impact of moral considerations on judgments of intentional action. The commentary on this discussion draws attention to an alternative solution. It uses the concept of moral agency and the possibility of the existence of two types of normative orders: moral and non-moral. They are characterized by different conditions of applying the concept of intentional action. In situations where there are negative effects, there is a "normative tension" between these types of normativity. Therefore, normative competences that would be responsible for separating normative orders may play an important role in the judgments of intentional action.

Keywords: Intentional action; moral impact; side-effect effect; Knobe effect; Butler's problem; Joshua Knobe; Ronald Butler; normativity; normative competences; normative orders